

בכמה מקומות בחסידות הרי היא נחשבת מה'חציו לכם'⁵.

- ו -

ובזה מתורצים מאליהם גם כן כל הדיוקים והשינויים שהבאנו בתחילת דברינו בדברי אדמוה"ז לעומת דברי הרמב"ם שכולם באים להדגיש הסבר זה.

האם יוצא י"ח ברהמ"ז בכרכת על המחיה? (גליון)

אלי' ח. י. פולטודק

פומונה נ.י.

בגליון האחרון (א'רנב) כתב הרה"ג הרלויצ"ר שליט"א על מקרה של מי שסעד על לחם גמור ובירך בטעות מעין שלוש, מה יעשה? ולפלא דאישתמיטתי' לגברא רבא כוותי' ששאלה זאת עלתה על שלחן המלך באג"ק כ"ק אדמו"ר ח"ד ע' כ"ד אג' תשפה (מובא בשלחן מנחם ח"א סי' קכ"ב):

"במה ששואל בענין ברכת המזון, מובא בס' לקוטי מאיר ובס' ברכת יעקב מעיקרי הד"ט ס"ט סע"ו ומשו"ת תשורת שי אות תקע"א שאם בירך על המח' במקום ברהמ"ז לא יצא וצריך לברך ברכת המזון. ואין ספרים הנ"ל תחת ידי, אבל, כנראה, טעמם מפני שאין בה ברית ותורה וראה שו"ע או"ח סקפ"ז. עכלה"ק. ואין אחרי דברי המלך ולא כלום.

דברי כ"ק אדמו"ר נתבארו היטב ע"י הגרא"י גו"א שליט"א באהלי שם ח"ד ע' ס', בתוספת נופך מדברי הפוסקים שמצדדים לכאן ולכאן, ובהכרעת כ"ק אדמו"ר

(5) ואף שגם תפילת שחרית הרי מתפללים אותה בכל יום וא"כ מדוע היא חלק המ'חציו להשם' והרי אין הוא דבר המיוחד ליו"ט? הנה נוסף על כל שגם בל יום תפילת שחרית הרי מקומה לפני העיסוק בעסקיו, יש לומר שרמז אדמוה"ז ביאור בזה בתחילת דבריו [שמשנה מלשון הרמב"ם 'זמתפלליו וקוראים בתורה' וכותב:]: 'בבוקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין שחרית ומוסף' ויש לדייק בזה בשתים א. שמשכימין, ואין זה כתפילה רגילה (ולהעיר שבנוגע לשבת ההלכה היא שמאחרין להתפלל). ב. 'זמתפללין שחרית ומוסף' [שלכאורה מה נוגע בהלכה זו הא דמתפללים מוסף] היינו שבתפילת יו"ט מוסיפים על גסי תפילה רגילה כיון שישנה הדגשה מיוחדת ב'עצרת להשם'.

שצריך לחזור ולברך, וכמו"כ האריך בעניין זה הגרי"י ברוין שליט"א באתר Halacha2Go¹ בריבוי מקורות כיד ה' הטובה עליו, ולא נחזור על דבריהם המאלפים, אלא נבוא בכמה הערות קצרות, אבל תחילה נעיר בעז"ה בדברי הרלויצ"ר בהערותו:

הרלויצ"ר עמד בתחילת דבריו על מ"ש בסוף קו"א קס"ח סק"א בסוגריים "ולפי הסידור אתי שפיר טפי," הנה פשוט שדברים אלו לא יצאו מידי אדה"ז וגם אינם בסגנון המהרי"ל, אלא הוספה של המדפיסים מדעת עצמם, ולכן אף "שמצוה ליישב" – כפי שכתב הרלויצ"ר, מ"מ איננו אחראים על דברים אלו, וכן ההערה בקצ"א שמבוססת על הערה זו. (וראה זה פלא שבמהדורה החדשה של שו"ע"ר השמיטו כו"כ הערות מהמדפיסים שאינם בכת"י, ודווקא הערה זאת, שקשה להבנה, השאירו. פעם עוררתי על זה להגר"א אלאשווילי שליט"א, והראה לי שבמהדורתו של שו"ע"ר המבואר השמיט את הנ"ל.)

בכל אופן, אפשר לפרש את כוונת ההערה, שלפי הטעם שבברה"נ – שבלחם שאינו רגיל לא תקנו ברהמ"ז בכזית – שפיר טפי, מאשר לפי הטעם שבשו"ע"ר לחוד, משום שבלי טעם הסדר היה קשה, למה לא קבעו חז"ל על לחם זה ברהמ"ז עכ"פ כששבע? ובפרט, שאף שיוצא מה"ת במע"ג, הרי אינו מזכיר ברית ותורה שהם מעכבות (עכ"פ מדרבנן, וראה באג"ק ח"ג ע' קל"ז, שמוכיח כדברי האומרים שהוא מה"ת)? ולפי הסדר, מובן שלא קבעו חז"ל לכתחילה לברך מע"ג על פת שאינו רגיל כשנתחייב בברהמ"ז מן התורה (אלא שלפי שהעיקר שבקיעת סעודת אזלינן בתר דרך בנ"א, או רק במקרה ששבע בדרך שרוב בנ"א אינם שובעים יצטרך לברך מע"ג מה"ת (ובכל אופן, לכתחילה חוששים לשיטת הראב"ד להצריך לחם אחר תחילה כששבע), ולכן אתי שפיר.

אך בהעו"ב צ"צ בחלק הביאורים ציינו למ"ש מו"ר הגר"ח"ש דייטש שליט"א בהערות שם אות ל"ב, שע"פ שיטת רבינו בסידור, סרה קושיית הדגול מרבבה על המג"א שסתר את עצמו – שבוזה נפתחה הקו"א הזאת – אך לכאורה צ"ע, שהרי גם לפי הסידור, א"א לברך ברהמ"ז מספק, אז איך נתרץ את דברי המג"א בסקל"ד? (ובזה לכאורה סרה תמיהת מו"ר שם על הדגמ"ר, שהיה לו להעיר כבר בסקל"ה, שגם שם כתב המג"א שזה ספק של תורה – אלא שאכן זה אינו קשה כ"כ, שאף שאין מניין ברכות מה"ת, הרי מ"מ תקנו לקיים מצוות התורה ע"י ברהמ"ז בד' ברכות דווקא, ובפרט כפי סברת רבינו בסברה"נ שיש להחמיר בברכת

(1) <https://halacha2go.com/php/h2go/home2.php?number=438> במ"מ

בלה"ק.

הזן כבשל תורה, ולכן לא הקשה שם הדגמ"ר, אך בסקל"א כתב המג"א שצריך לברך ברהמ"ז מספק של תורה, וזה כבר א"א לתרץ באופנים הנ"ל, וברור שסותר מ"ש בקצ"א בלי ספק). (ולא נעלם ממני מ"ש הרשדב"ל שליט"א בהעו"ב גל' תש"צ לבאר באופן אחר, אך במחכת"ר הרמה, הרי דבריו מרפסין איגרא, שבונה תילי תילים על סמך דיוקים קלושים, בשעה שסותר בזה דברים מפורשים, ואכמ"ל.)

וכבר העיר הערוה"ש (סי' קסח סט"ו) שהטעמים בשוע"ר ובסידור משלימות זא"ו, וצריכים לשניהם.

אמנם, הרלויצ"ר מצייע לתרץ את ההערות הנ"ל בזה שחידש כ"ק אדה"ז בסברה"נ שאף שקיי"ל מנין ברכות מדרבנן, בכל זאת ראוי להחמיר בספיקה בעין ספק של תורה, משום שנתקנה ע"י משה רבינו. ומסביר בזה הסתירה לכאורה במג"א, אבל דבריו שגבו ממני, שהרי למעשה המג"א אינו מחמיר בספיקה כעין של תורה – שהוא חידוש של אדה"ז!

ולמעשה, מסיק הרלויצ"ר ש"יצא י"ח מה"ת בזה שבירך מע"ג, אך עדיין עליו להשתדל לצאת ידי תקנת משה רבינו ולברך ברכת הזן כראוי. והיינו הכוונה בהוראת האחרונים בכה"ג שיחזור ויטול ידיו ויאכל כזית לחם גמור ואז יברך ברכת המזון גם על הלחם שאכל בתחלה". אלא שבמחכת"ר, דבריו תמוהים – הרי מה איכפת לן אם יצא מה"ת? הרי כאן לא מדובר בספק, שאז תלוי אי אמרינן ספק דרבנן לקולא או – כפי חידושו של אדה"ז – נחמיר בו כעין של תורה, אלא בוודאי, שנתחייב בברהמ"ז ולא קיים תקנת חכמים כתיקונה. ומה שמביא כ"הוראת האחרונים", אינו מביא אף מקור אחד באחרונים לשיטה זו, ורק מציין בהערה לשני מלקטים בני זמננו.

איברא, מקור הצעה זאת היא בכה"ח סי' קפ"ז סק"א, לאחר דלדידיה הוא ספיקא דדינא, ולכן מציע כזאת או לשמוע מאחר, ובאם א"א, אז לברך בהרהור (ע"פ שיטתו בכ"מ לברך בהרהור במקום ספק דמהני להראב"ד).

אך לדידן, שאין כאן ספיקא דדינא, לא מובן כלל מה ירוויח בעצה זו ע"פ סברתו – הרי ממ"נ, אם יצא י"ח ברהמ"ז במע"ג, מה יהני בזה שיטול ידיו ויאכל עוד לחם? הרי כבר ביטל תקנת מרע"ה באכילה הראשונה שבירך עליה ועלתה לו בדיעבד – וזה שיברך ברהמ"ז באכילה אחרת לא שונה מזה שיברך מחר או מחרתיים. ולאידך, אם לא יצא, למה צריך לאכול עוד לחם? וכנ"ל, יש מקום להצעה זו כפשרה למי שמסתפק אם יוצא י"ח ברהמ"ז במע"ג, ע"ד כה"ח, שאז יוצא לכל הדעות בלי ליכנס לחשש ברכה לבטלה, אבל אינו עניין לנדו"ד באם

נקבל את ההנחות שהניח הרלויצ"ר, שכל הבעיה כאן הוא משום שלא קיים את החומרא של אדה"ז להחמיר בתקנת מרע"ה.

(ואין להקשות מסדברה"נ פ"א הי"ד-ט"ו שלא יצא כל שלא כיוון על הלחם, ע"ד שברכת מע"ג של יין פוטר ענבים רק כשנתכון לפוטרם, ששם יש לברכה על מה לחול גם בלי לפטור את הענבים. משא"כ בנדו"ד, אף שאכל גם לאקשן שברכתו על המחיה, הרי הוא בא מחמת הסעודה ואיבד ברכתו הפרטית, וממילא אין לברכת מע"ג על מה לחול אלא על הלחם, ויוצא י"ח מה"ת.)

אמנם, בפסק"ת סקפ"ז ס"ב (שצוין בהערה הנ"ל) הביא ב' מגדולי פוסקי זמננו שס"ל שבדיעבד יצא הלא הם הבאר משה ח"ד סכ"ג, והיבי"א ח"ב סי"ב, אך במחכת"ר הרמה, דבריהם תמוהין טובא. הבאר משה תמך יתדותיו בדברי ראשונים כמלאכים—הרא"ה ותלמידו הריטב"א בחידושו (אלא שייחוסם להריטב"א בספק, וכבר נדון בכ"מ, ואכ"מ, ובהלכות ברכות להריטב"א פ"ב אות כ"א מפורש להיפך), אלא שהרא"ה הוא כמעט יחידאה בזה, וכמה ראשונים ורשימה ארוכה מגדולי האחרונים שמפיהם אנו חיים חולקים על מסקנתו, אם במפורש או ממה שיוצא מדבריהם. ופליאה נשגבה על הרב באר משה, שהרי הוא עצמו ס"ל בתשובתו ח"ג סל"ד אות ז' שבכרות ברהמ"ז מעכבות זא"ז, ואיך עלה על דעתו הרחבה לחדש דין מחודש שיצא י"ח במע"ג נגד כל האחרונים.

והגרע"י יצא לחדש חידוש מחודש, שזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא, ה"מ בברהמ"ז עצמו, אבל אם בירך במע"ג שגם היא מטבע שטבעו חכמים, שפיר דמי. אבל למרות שדבריו מחודדים, קשה לקבלם מסברא, שבוזה שבירך ברכה לא נכונה יצא נשכר, ובפרט שאין להם יסוד מוצק ואינם אלא דברי נביאות. וכבר כתבו בארוכה לדחותם במאמרים הנ"ל.

ועכשיו נחזור לבאר את העניין ע"פ דברי כ"ק אדה"ז וכ"ק אדמו"ר, שאין ספק שחייב לחזור ולברך, ואין שום צורך לאכול עוד לחם (ואדרבא, י"ל שגורע בזה, כדלהלן).

מי שיפתח שוע"ר ייווכח מיד שכ"ק אדה"ז כותב רק שיוצא מן התורה בברכת מעין ג', ואין מזה ראייה כלל שבדיעבד יוצא ידי חובת ברהמ"ז שתקנו חז"ל בברכה זו. ואדרבא, הרי יש להביא כו"כ ראיות מדברי רבינו שלא ס"ל הכי, ובראשם כל הדברים המעכבים שמונה בסי' קפ"ז.

וגדולה מזו מצאנו בד"מ ריש קצ"א, שמביא את נוסח ברהמ"ז הקצר מהכלבו, שיש בה ד' ברכות מקוצרות, ותמה איך יוצא י"ח בזה, שהרי "כבר נתבאר לעיל ס"ס קפ"ז דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא י"ח? ואפשר דאף הכלבו

לא כתבה לצאת בו אלא שהוא כדמות תפלה קצרה שמתפלל מי שהולך במקום גדודי חיה ולסטים ולכשיבא לביתו חוזר ומתפלל כנתבאר לעיל סימן ק"י ואפשר שה"ה בברכה קצרה כזו יברכה במקום אונס ואח"כ יברך ברכת המזון כתיקונה לצאת בו וצ"ע."

הוי אומר, שהרמ"א מצדד שגם מי שבירך כל הד' ברכות ואף הזכיר ברית תורה ומלכות, רק שלא עשה כן במטבע שטבעו חכמים, יהיה חייב לברך שוב בנוסח הרגיל כשיתאפשר לו. (ובאמת דברי הרמ"א צריכים לימוד, שהרי בתפילה יכול להתפלל כמה פעמים, והלוואי שיתפלל אדם כל היום כולו, ואין בזה חשש ברכה לבטלה, אך איך נתיר לברך ד' ברכות בברהמ"ז בנוסח מקוצר, ואז לברכש שוב אחרי שיעבור האונס, ולמה לא נחשוש לד' ברכות לבטלה? ולהעיר שלפי דברי אדה"ז בקפ"ז ס"ד, אם יוסיף לנוסח הנ"ל "ארץ חמדה טובה ורחבה" יצא י"ח בדיעבד, ואכ"מ.)

ועוד זאת, שיש מי שרצה לומר שלפחות יצא י"ח ברכת הון בברכת מע"ג, וימשיך בנודה לך, אך גם זה אינו, ע"פ דברי כ"ק אדה"ז בסברה"נ פ"ב הי"ב— שראוי להחמיר בספק לחם כעין ספק של תורה "מאחר שמרע"ה תיקן ברכת הון ברכה בפני עצמה לפתוח בברוך ולחתום בברוך"—מובן שגם תקנת ברכת הון לא יצא בברכת מעין ג', שהרי אל"כ, למה לו להחמיר בספק בגלל ברכת הון כשמברך מע"ג בכ"א? אלא לכאורה כל שכולל כל הג' ברכות כאחת, לא יצא ידי תקנת מרע"ה כלל, אף אם יחזור ויברך ברכות הארץ וירושלים, שכל תקנתו הייתה להפריד ברכת הון בברכה בפני עצמה, שלפני תקנתו (או עכ"פ מדין תורה), בפשטות (לשיטת הראשונים שאין מגיין הברכות מה"ת, שקיי"ל כוונתיהו) היו כוללים הכל ביחד, כולל ארץ תורה וברית (עכ"פ למ"ד שהם מה"ת) ומלכות בברכה א' מעין ג', וחותרים בארץ, וכשירד המן, תיקן מרע"ה לברך ברכת הון ברכה בפני עצמה, ואז היו כוללים את השאר בברכה זו (לקו"ת פ' עקב בד"ה ואכלת ושבעת, יד, ד, ומבואר שם למה אז היה העיקר בברכת הון דקאי אלחם מן השמים), עד שעמד יהושוע ותיקן ברכת הארץ ברכה בפני עצמה ועמדו דוד ושלמה ותיקנו מטבעת ברכה שלישית (וזכור לי שראיתי מי שאומר שנוסח ברכת הארץ נתקנה ע"י יהושוע מיד כשצווה ה' על ברהמ"ז, שהרי כבר כבשו ארץ סיחון ועוג, אך בכל אופן, בוודאי ברכו ברכת הארץ מיד, אם בנוסח שתיקן יהושוע או בנוסח אחר).

ואוי"ל שזה הטעם למה תיקנו לפועלים לברך ברכת הון ולכלול ברכה ב' וג' ביחד, שאז מקיימים תקנת מרע"ה שראוי להחמיר בה כשל תורה ובכדי למנוע ביטול מלאכתם, הקילו חכמים שיברכו כמו שבירכו בדור המדבר, שאל"כ, למה

לא תיקנו לפועלים ברכה א' כמו הבינו לתפילה? אלא רק במקום ספק אם נתחייב בברהמ"ז כלל הקילו עוד יותר להעמידו על דין תורה, ולצאת בברכת מע"ג, וכן משמע מהא דכתבו הרא"ה, הריטב"א ושטמ"ק בשמעתין (ברכות ט"ז ע"א), שאין הפועלים כוללים ברכת הזן משום שמשם תקנה. וראה בשערי תפלה ומנהג (אשכנזי - בשולי ח"א במהד"ת ובסוף ח"ב במהד' תליתאה) שמסביר בטוב טעם את נוסח ברכת מע"ג ושייכותו למצוות ביכורים, שנוהגת דווקא בז' מינים, אך זה שהסיק שבסבה"ס ס"ל שמע"ג היא לעולם דרבנן, ועיקר תיקונה הוא לו' מינים, לענ"ד ובמחכת"ר, הוא תמוה, שהרי רבינו ס"ל שמה"ת יוצא מצוות ברהמ"ז במע"ג, וגם אחרי תקנת ג' ברכות, יש מקרים שבהם מתחייב במע"ג מה"ת כששבע (שוע"ר קס"ח ס"א - ואף שבסברה"נ החמיר כדעת הראב"ד להצריכו לברך על לחם אחר, היינו רק לחומרה, וכ"ש כשמחמיר לגבי טיגון לשיטה שדינה כאפייה (או לפי' התהל"ר, שמחמיר לשיטת ר"ת, אך ראה בהעו"ב צ"צ ח"ב אות ל"ג, שמו"ר הגרע"ד שליט"א דחה דבריו) - כפי הלשון בפ"ב הי"ב, "ראוי להחמיר בספיקו כעין ספק של תורה - יש להחמיר", וראה בכללי הפוסקים והוראה (פרקש) שלשון 'יש להחמיר' אינו מעיקר הדין), הוי אומר שבאמת יש עליו חיוב מעין ג' מה"ת כמ"ש בשוע"ר, רק שהחמיר לחשוש גם לשיטות הנ"ל לברך ברהמ"ז, ולכן ברור שמה שתיקנו חז"ל ברכת מע"ג על ז' מינים הוא בנוסף לעיקר החיוב לברך ברכה אחת מע"ג, שהוא על הפת מה"ת (ואין כל סתירה בזה לדברי הגרמ"ש הנ"ל, שבפועל תקנו חז"ל נוסחתו ע"פ מצוות ביכורים, שלאחרי שתקנו ברהמ"ז על הפת, עיקר ברכת מע"ג נשאר לגבי ז"מ, ורק במקרה שאינו שכיח כלל, שאוכל פהבב"כ - שכל מה שיצא מכלל שאר פת הוא בזה שאין דרך בנ"א לקבוע עליו סעודתו - כדי שביעה, מברך ברכה זו מה"ת (לשיטת הרמב"ם וסייעתו) מצד מצוות ואכלת ושבעת וברכת).

הוי אומר שכל ההבדל בין שוע"ר לסידור הוא בזה שמחמיר לחשוש לשיטות שלא קיי"ל כוונתיהו מעיקר הדין, משום חומרת ברכת הזן שהיא מעין של תורה, וממילא ראוי להחמיר בה בספק לחומרה (אך לא ממש, שאינו יכול לברך ברהמ"ז מספק בלא לחם אחר (שוע"ר קס"ח סי"ב, וראה עד"ז בקס"ז סי"ב שאינו רשאי להחמיר ולברך במקום ספק), ומברך מעין ג' מה"ת.

ויש להקשות, נהי דאין מדלגין או מקצרים ברכת הזן משום תקנת מרע"ה, אך מה הריעותא באם יוסיף בה לכלול ברכת הארץ וירושלים? אלא לפי דברנו, מובן היטב, שיש בזה גורע טובא - שבזה מבטל עיקר תקנת מרע"ה לברך ברכה זו לעצמה, אך בשוע"ר הביא רק פרש"י שכולל ברכות ב' וג' מכיוון שהן דומות, ועצ"ע, וראה במג"א קצ"א סק"א, שלרש"י לא קשה קושיית תוס' (ברכות ט"ז

ע"א בד"ה וחותר) איך עקרו חכמים חיוב מה"ת של ברהמ"ז, שס"ל לרש"י שרק עיקרי הברכות הוא מה"ת, אך לא הנוסח וחילוקם לברכות נפרדות שחותם בארץ ובירושלים, ולכן בפועלים העמידום בשל תורה בצירוף ברכות הארץ וירושלים שדומות זל"ז (משא"כ תוס', שמוכח שס"ל כהרשב"א ועוד שמניין הברכות הוא מה"ת), ומוכח שכ"ק אדה"ז הולך בשיטת רש"י שרק תוכן הברכות הוא מה"ת, ולא כשיטת תוס' שם ורשב"א שגם מנין הברכות הוא מה"ת.

ויש שרצה להביא ראיה מזה שיוצא לפחות י"ח ברכת הון בבריך רחמנא, ולמה יגרע מע"ג? אך לענ"ד אין מזה ראיה כלל, שאפשר לחלק בקל בין בריך רחמנא למע"ג, שהרי "עיקר המטבע המעכב בברכת הון היא פתיחת הברכה וחתימתה לבד" (שוע"ר קפ"ז ס"ד), ובבמע"ג חותם גם בארץ (וראה קיי"ל שגם בכדי לצאת י"ח ברכת הון, חייב לחתום בריך רחמנא דון כולה (שוע"ר קפ"ז ס"ד), כשיטת הרשב"א, שהובאה בשו"ע כי"א (קפ"ז ס"א), אך הב"ח ומג"א ס"ל כהרשב"א שאם לא אמר החתימה חוזר ומברך, וכן סותם בשוע"ר (שם ס"ד) – אך גם לשיטת הטור והמחבר, שאינו צריך לחתום בברוך, ה"מ באינו חותם כלל, אך באם חותם בברכת הארץ לכאורה לכו"ע לא יצא שהמוסיף גורע), וראה גם שוע"ר נ"ט ס"א שאפי' אם "אמר כל הברכה כתיקונה עד החתימה, לא יצא, שכל הברכה צריכה להיות פתיחתה וחתימתה כתיקונה אפילו בדיעבד", ואינו דומה לאוכל כדי שביעה מעיסה מטוגנת, ששם כל חיובו בג' ברכות הוא מספק, וסב"ל, והעמידוהו אדאורייתא שיוצא במע"ג.

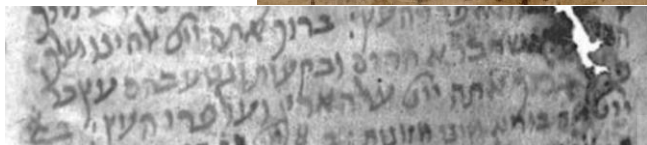
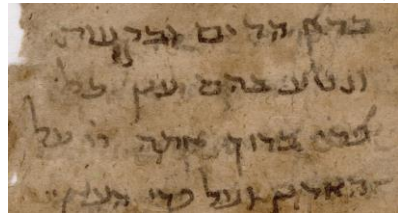
לכן אין לנו אלא דברי בן עמרם, שכ"ק אדמו"ר לא הזכיר כלל קס"ד שיצא ברכת הון וימשיך בברכת הארץ, וכן הוא בסברה"נ – שפשטות משמעות דבריו שבמע"ג לא יצא גם ברכת הון – גם אם ימשיך לברך נודה לך.

איברא, לא אוכל להתאפק מלתהות טובא על דברי הני רברבין שנקטו בפשטות שבוודאי יצא עכ"פ ברכת הון – שבמחכת"ר הרמה, דבריהם תמוהים טובא. הרי עיקר ברכת מע"ג היא כנגד ברכת הארץ – שהיא ברכה העיקרית מה"ת, שמקרא מלא דיבר הכתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה' על הארץ הטובה אשר נתן לך (ואע"ג דילפינן וברכת – זו ברכת הון (ברכות מ"ח ע"ב) הרי אין המקרא יוצא מידי פשוטו (שוע"ר קצ"ז ס"ז)), רק שכלול בה מעין שאר ברכות, וחותם בה בעיקר ובתחילה בברכת הארץ (ופשוט שלפני תקנת מרע"ה, חתמו בברכת הארץ שהיא העיקר וכללו גם מזון (ארץ דמפקא מזון, ברכות מ"א ע"א),

כמפורש בירושלמי פ"ו ה"א (מא,א)², שהיא ע"ד ברכת הפועלים, וכדברי הרשב"א הידועים, הובא ביתה יוסף קפ"ז סק"ב, בא יהושוע ותיקן נוסחה וכו', וכן מוכח מלקו"ת שם, והוא הוא מה שמדגיש כ"ק אדה"ז, שמשה תיקן הזן ברכה בפני עצמה – שעד אז, הייתה כלולה בברכת הארץ – דמפקא מזון), עד שירד מן ועמד מרע"ה ותיקן ברכת הזן, (כמבואר בלקו"ת שם הצורך בברכה זו בימנו). ומפורש בלקו"ת שם שלאחר תקנת ברכת הארץ, עיקר המשכת ברכת הזן הוא בשביל ברכת הארץ: "וזה שאנו אומרים פסוק זה דואכלת ושבעת וברכת בברכת הארץ כי עיקר המשכה דברכת הזן ג"כ בשביל ברכת הארץ דהיינו שמיחו"ע נמשך הכח ועוז לי חו"ת שיהיה ביטול היש והנה גם בימי משה קודם שנכנסו לארץ הזכירו ברכת הארץ על בחי' ביטול היש אלא שאז היתה בנוסח אחר וגם נכללת תוך ברכת הזן שעל המן וכמ"ש המ"א (סי' קצ"א) דמדאורייתא די כשיברך על שלשתן ברכה אחת כו' אלא שאחר כך כשפסק ירדת המן ונכנסו לארץ תיקן יהושע ברכת הארץ להיות ברכה בפ"ע כו'. ומתורץ קושיית הרשב"א". הוי אומר שהיום הברכה העיקרית היא דווקא ברכת הארץ, וממילא במע"ג כוללים בה שאר הברכות, אבל בפשטות מי שיעשה בזמננו כפי שעשו בדור המדבר כשבירכו אחרי המן, לכלול שאר הברכות בברכת הזן, לא יצא י"ח כלל (עכ"פ מדרבנן), והוי משנה

(2 ובשני קטעי גניזה הקהירית מהגש"פ (S. Petersburg Ms. 211, FGP C68511; Halper 211, FGP C495271, Evr. Antonin B 135, FGP C495271), מצינו נוסח עתיק מתקופת הגאונים לברכת על הפירות, שהיא ברכה אחת כפשוטה, ע"פ פירוש הפשוט של חכמים דפליגי אר"ג בברכות ו:ח ומחייבים ברכה אחת, ולא כפירוש הגמ' שהוא מע"ג, ונוסחה, "בא"י אמ"ה אשר ברא הרים ובקעות ונטע בהם עץ כל פרי בא"י על הארץ ועל פרי העץ", אלא שיכול להיות שהיא ברכה על שאר פירות ולא ז"מ, כמו שמצינו בירושלמי שם כמה נוסחאות לברכות ראשונות ואחרונות שלא נהגו בבבל – על הארץ ועל מעדניה, על הנפשות, בורא מיני זרעונים, וכו'. עכ"פ, מעניין לציין שחתימתה בברכת הארץ אף שאין בה מע"ג. ראה דניאל גולדשמידט, הגש"פ (תש"כ), ע' 76, הע' 9; שמואל ספראי וזאב ספראי, משנת ארץ ישראל מס' ברכות (תש"פ), ע' 274.

ממטבע שטבעו חכמים.

הנה יוצא שאחרי שבירך אף שעדיין לא השלים חיובו (לכו"כ דעות, אף מה"ת), שחיסר ברית ותורה (והיא פליאה הכי גדולה, למה לא תיקנו ברית ותורה במע"ג, ובפרט לרוב ראשונים שיוצא בה י"ח ברהמ"ז מה"ת כשטבע מפהב"כ בלא שיעור שאחרים קובעים סעודתם, ולמה טבעו חז"ל נוסח (שאף מה"ת) יוצא בה רק בדיעבד (עכ"פ למ"ד ברית ותורה מה"ת) – ובאמת האו"ז והרוקח והמרדכי בשם האבי עזרי גרסו ברית ותורה גם במע"ג, וזה רק מרבה הפליאה על הנוסח שלנו שאין מזכירים אותם, ודנו בזה כמה גדולים ולא העלו ארוכה (ראה בארץ צבי (פרומר) שדן בזה עם האדמו"ר מגור האמרי אמת, אך לא בא לתרץ אלא במע"ג בז"מ לשיטה שהיא מה"ת, ולא במע"ג על פת שאין דרך בנ"א לקבוע עליה), וגם הסברות שהציעו אינם תואמות כלל את שיטת אדה"ז, ולכאורה אין לדבר זה שום הסבר אלא ע"פ סוד, כמבואר בלקו"ת שם, שא"א להזכיר ברית ותורה בלא הקדמת ברכת הון על לחם מן השמיים בגדלות המוחין וכו', ועפ"י י"ל שבמקום שלא תקנו חז"ל ברכת המזון, אפקעינהו רבנן ממצוות הזכרת ברית ותורה, שאינו מעכב), ולמה תעלה על הדעת שיצא עי"ז חובת ברכת הון?!

ואין להקשות על הנ"ל מדברי אדה"ז שראוי לחשוש בברכת הון דווקא כעין ספק של תורה, ולא כתב שראוי לחשוש בברכת הארץ שהיא עיקר תופס ברהמ"ז, שהרי מברך בין כה מע"ג, שהיא היא (גם) ברכת הארץ, וממילא אינו מחסרה כלל, אלא רק ברכת הון – שכל עניינה לעשותה ברכה בפני עצמה, ואדרבה, ה"ז עולה בקנה אחד עם דברינו.

וכמו"כ אין להקשות מהא דלהלכה, ברכת הון חמיר טפי (לעניין כוונה, ומתעסק בד"א, וכו'), שהרי בפועל, בסדר שאנו מברכים (שמקדימים ברכת הון משום שמרע"ה תקנה (ב"ח קפ"ז סק"ב) וע"פ סוד, משום שצריך להקדים ברכת המן, כמבואר בלקו"ת שם), אחרי שבירך ברכת הון, יי"ח עיקר מצוות ברהמ"ז מה"ת (עכ"פ בדיעבד, שאם לא ימשיך לברך שאר ברכות, לא ביטל מ"ע).

ידוע הדיון שגם בדאורייתא שייך לכתחילה ובדיעבד, והמפורסם בס' לקח טוב להר"י ענגל, ובאמת מפורש הדבר בשוע"ר בריש הל' גזילה ואבידה, וכן הוא בצ"צ חידושי הש"ס פסחים כ"ג, וכן מוכח מאג"ק ח"ג ע' קל"ז שברית ותורה מה"ת - למרות שבשוע"ר קס"ח שיוצא ברהמ"ז מה"ת במע"ג – ובפשטות הכוונה שהחוב מה"ת, אף שאינו מעכב בדיעבד.

ופשוט שאין ראייה לסתור מהא דבירך ברכת הון במקום מע"ג במיני מזונות, תמרים, ויין, יצא, דהוי מידי דוני, שהרי בפועל בירך ברכה אחרונה במטבע שטבעו

חכמים (לפת – אבל שייך גם להנ"ל דהוי מידי דזני), ואין שאר הנוסח מעכב. אך לא כן הוא בזה שמחויב לברך ברכת הזן (בתוך שאר ברהמ"ז) ובירך במקומו מע"ג שכלול בה מעין שאר ברכות וחותרם (גם) בארץ.

עכ"פ, נחזור לתחילת דברינו, שע"פ כהנ"ל יובן היטב למה כ"ק אדמו"ר ציין דווקא לג' ספרים אלו שהלכו בדרך עיקרי הד"ט, שלא יצא משום שלא הזכיר ברית ותורה, ולא ציין לכל גדולי האחרונים שסתמו שלא יצא, משום שע"פ נקטו שמניין ברכות מה"ת, וזה אינו לפי אדה"ז, והגם שבאמת היה יכול לומר שלא יצא מדרבנן כל שלא בירך ג' ברכות במטבע שטבעו חכמים (או עכ"פ הנוסח המקוצר לפועלים, ואכ"מ לדון באם יצא בה בדיעבד בימינו דאזדא לה היתר הפועלים), אבל אולי רצה להשמיענו רבותא טפי, שגם מה"ת יצא רק בדיעבד ולא לכתחילה, וכ"ש מדרבנן שלא יצא כלל.

האם עור עורף עדיף מעור בהמה וחיה לענין כתיבה

הרב יחיאל צירקין

תושב השכונה

בספר מאיר עיני סופרים (סי' א' ס"א – ב' אות א') כתב "ס"ת תו"מ מגילה כותבים אותם על עור בהמה חיה ועורף הטהורים .. של עורף קודם לשל חיה ולשל בהמה, ושל חיה קודם לשל בהמה .. ממשמעות המ"א שלא העתיק זה אלא לענין בתים .. וכן בש"ע הרב .. משמע דלענין כתיבה אינו אלא מותר ולא קודם לשל לבהמה וחיה. ושמעתי שאדמו"ר רמ"מ שליט"א (דהיינו, הצ"צ) נתן טעם לזה, כיון שיש בעור עורף נקבים, אף שמותר לכתוב עליו כיון שהדיו עובר עליו, כדאיתא שבת ק"ח, מ"מ אינו עדיף מבהמה וחיה לענין כתיבה, אלא לענין בתים ורצועות, כיון דהו"א כיון דאית ביה נקבי לא. אבל בעט"ז ובא"ר ובפמ"ג העתיקו לענין כתיבה ג"כ". וגם הקשה שם על קה"ס (סי' ב' סק"ד) שכתב שהמ"א העתיק סדר העדיפות לענין כתיבה, דזה אינו.

קשה טובא, שהרי כל האחרונים לא חילקו בכל דבר זה, מנ"ל לחלוק על על העט"ז וא"ר ופמ"ג, ובפרט דלא עיין בדברי הרמ"ע מפאנו, אפי' במה שהעתיק ממנו בלשכת הסופר שהיה תח"י, וז"ל הרמ"ע מפאנו בתשובותיו (ס"ס ל"ז) "ובטעמי המצוות לקנה זצ"ל אמר שעור עורף, אע"פ שהוא כבשרו, משובח לכתיבת תפילין יותר מעור בהמה וכו'", והמשיך בסדר העדיפות וכתב בסופו "ושוה עילוי של שליל לקלף של כתיבה ולבתים של תפילין ולכל מידי דמלאכת

